

Crna Gora

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu
i fitosanitarne poslove

Adresa: Serdara Jola Piletića br.26
81000 Podgorica, Crna Gora
tel: +382 20 201 945
fax: +382 20 201 946

P R E D L O G

NACIONALNA STRATEGIJA
ZA KONTROLU POPULACIJE PASA U CRNOJ GORI

Podgorica, novembar 2019. godine

Sadržaj

UVOD.....	3
OSNOV ZA DONOŠENJE NACIONALNE STRATEGIJE.....	4
OSNOVNI PRINCIPI	4
POJMOVI	5
ZAKONODAVNI OKVIR	6
ODGOVORNOSTI I OVLAŠTENJA.....	10
TREKUTNO STANJE NA TERITORIJI CRNE GORE	13
CILJEVI NACIONALNE STRATEGIJE U CRNOJ GORI.....	16
AKTIVNOSTI I MJERE ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA	17
1. Procjena postojećeg broja pasa, njihova rasprostranjenost i ekologija	17
2. Kontinuirano usaglašavanje nacionalnih propisa sa EU propisima i OIE standardima i jačanje implementacijskog okvira.....	17
3. Edukacija o odgovornom vlasništvu	19
4. Skloništa za napuštene zivotinje.....	20
5. Kontrola razmnožavanja.....	22
6. Lokalni program za sprovođenje kontrole populacije pasa i njihovo ocjenjivanje i praćenje.....	23
7. Kontinuirana obuka i trening.....	24
8. Komunikacije i promocija nacionalne strategije	25
9. Kontrola životne sredine.....	26
NEOPHODNI RESURSI ZA IMPLEMENTACIJU STRATEGIJE	26
Relevantni izvori:	27
Skraćenice:.....	27

UVOD

Nacionalna strategija za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori (u daljnjem tekstu: Strategija) odnosi se na napuštene pse i vlasničke pse koji nijesu pod nadzorom ljudi i kao takvi mogu predstavljati problem sa aspekta zdravlja i dobrobiti pasa, a posledično i po javno zdravlje. Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja (Sl. list CG", broj 14/08 i 47/15) kao krovnim propisom kojim se uređuje oblast zaštite dobrobiti životinja definisane su obaveze i odgovornosti, fizičkih i pravnih lica u cilju zaštite zdravlja i dobrobiti životinja. Aktivnostima i radom na kontroli zdravlja i dobrobiti životinja utiče se i na kontrolu zdravlja ljudi. Populacija pasa može direktno da utiče na pojavu zoonoza, zato je izuzetno važno kontrolisati pse bez nadzora, naročito sprovođenjem mjera kontrole koje utiču na izvor pasa i mjere za kontrolu populacije koje treba da se sprovode na human i održiv način.

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove (u daljem tekstu Uprava za bezbjednost hrane) priprema stručne osnove za donošenje relevantnih propisa iz oblasti veterinarske djelatnosti, kao i program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja u kojem se poseban akcenat daje na naročito opasne zarazne bolesti i zoonoze. Uprava za bezbjednost hrane ima nadležnost u koordinaciji i kontrolisanju sprovođenja mjera obavezne zdravstvene zaštite, a u tu aktivnost su uključeni i drugi nadležni organi i to Specijalistička veterinarska laboratorija, Veterinarska komora Crne Gore i registrovane veterinarske ambulante koje obavljaju javne poslove zdravstvene zaštite životinja na bazi ovlašćenja Uprave za bezbjednost hrane, u skladu sa Zakonom o veterinarstvu (Sl. list CG 30/2012, 48/2015, 57/2015, 52/2016 i 43/2018), Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja i Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja

U 2009. godini, Kodeks o zdravlju kopnenih životinja OIE¹-a je usaglasio smjernice za Kontrolu populacija pasa lotalica Poglavlje 7.7 i Crna Gora kao članica OIE/a ima mogućnost da primijeni ovaj kodeks kroz nacionalni zakonski okvir i nacionalnu strategiju.

Za kontrolu populacije pasa najbolje je kombinovati različite mjere koje su sastavne komponente sveobuhvatnog programa za kontrolu populacije pasa. Primjena samo jedne mjere kontrole ne može dati zadovoljavajuće rezultate u smanjenju broja pasa lotalica.

OIE Poglavlje 7.7 za kontrolu populacije pasa navodi slijedeće mjere:

- Edukacija i zakonski okvir koji podstiče odgovorno vlasništvo;
- Uspostavljanje sistema za identifikaciju i registraciju pasa;
- Kontrola uzgoja pasa namijenjenih prodaji;
- Kontrola neplanirane reprodukcije pasa;
- Uspostavljanje službi za humano hvatanje pasa i uspostavljanje skloništa za napuštene životinje u skladu sa standardima propisanim od strane nadležnog tijela;
- Kontrola komunalnog otpada;
- Propisivanje mjera o kretanju i držanju pasa i obavezama vlasnika;
- Kontrola kretanja pasa (međunarodna);
- Eutanazija.

Smjernice i preporuke za kontrolu populacije pasa lotalica su takođe predmet interesovanja brojnih međunarodnih i strukovnih organizacija koje se bave zaštitom životinja i njihove dobrobiti kao što je FAO, ICAM isl. Preporuke su dostupne na web stranicama navedenih organizacija.² OIE smjernice se baziraju na dobroj praksi i mnoge zemlje u Evropi su uspješno riješile problem tako što su uspostavile sveobuhvatni okvir za kontrolu populacije pasa koji uključuje slijedeće važne komponente, a to su: identifikacija i

¹OIE – Svjetska organizacija za zdravlje životinja

²www.icam-coalition.org, www.fao.org, www.oie.int²

registracija, kontrola uzgoja i prodaje pasa, kontrola razmnožavanja i promocija odgovornog vlasništva i efikasne kaznene politike.

OSNOV ZA DONOŠENJE NACIONALNE STRATEGIJE

U okviru OIE platforme za dobrobit životinja za Evropu, balkanske zemlje su se složile da do 2025. godine postignu potpunu usklađenost sa poglavljem 7.7. OIE je stoga uspostavila regionalnu mapu za pse lualice za 11 balkanskih zemalja, kako bi podržala i pratila napredak ka ostvarenju vizije.³

OIE procjena rađena 2015. i 2018. godine u 11 zemalja pokazala je nizak nivo usklađenosti sa poglavljem 7.7. Procena je istakla niz nedostataka kao što su:

- Nedostatak sistematskog praćenja broja i rasprostranjenosti pasa i trendova vlasništva;
- Nedostatak obrazovanja i informisanosti vlasnika pasa koji može uticati na kontrolu populacije pasa i odgovorno ponašanje vlasnika;
- Nedostatak stručne obuke za veterinarske inspektore, zaposlena lica u skloništima, komunalnim preduzećima i nevladinim organizacijama;
- Loši uslovi smještaja životinja u skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce) u registrovanim i neregistrovanim skloništima;
- Neophodnost uspostavljanja sistema identifikacije i registracije kućnih ljubimaca odnosno uspostavljanja centralne baze;
- Nedostatak resursa i tehničkih kapaciteta za razvoj i implementaciju odredbi o kontroli napuštenih pasa;
- Slaba percepcija javnosti o napuštenim psima i nedostatak efikasnog učešća zainteresovanih strana;
- Veliki broj ugriza pasa i naknada isplaćenih građanima, kao i visoki troškovi tretmana postekspozicijske profilakse (PEP);
- Potreba za većom koordinacijom i komunikacijom zainteresovanih strana (stručna lica iz oblasti veterinarske struke, privatni i javni sektor, nacionalne i lokalne vlasti, NVO, građani).

OSNOVNI PRINCIPI

Ovaj dokument se temelji na postojećem zakonskom okviru i OIE standardima definisanim u 7.7 poglavlju za kontrolu populacije napuštenih pasa.

Temeljna načela strategije su slijedeća:

- Nacionalna strategija se bazira na fundamentalnim principima koji se temelje na opštim načelima zaštite dobrobiti životinja (što obuhata zdravlje i dobrobit životinja) koja se razvijaju na temelju naučnih istraživanja, uključuju prevenciju bolesti, veterinarsko-zdravstvenu njegu.
- Promocija odgovornog vlasništva može imati jedan od najznačajanih doprinosa u smanjenju broja napuštenih pasa i smanjenju učestalosti ugriza i zoonoza. Ponašanje i odgovorno držanje vlasničkih pasa je fundamentalna komponenta programa kontrole koji treba da doprinese dogotrajnim i održivim rezultatima.

³<https://rpawe.oie.int/index.php?id=4>

- Ekologija pasa je usko povezana sa ponašanjem ljudi i svaka intervencija da bi bila uspješna mora biti popraćena sa promjenom u ponašanju ljudi, prije svega vlasnika pasa i njihove svijesti o odgovornosti kao držaoca životinje.
- Potreba za kontrolom populacijama pasa je kontinuirana, sa intervencijama koje se vremenom razvijaju i prilagođavaju na novonastale uslove. Za to je potrebna podrška ugrađenog i održivog sistema kontrole pasa na partnerskoj osnovi unutar Vlade, nadležnih institucija, veterinarskih organizacija i civilnog sektora.
- Ovaj dokument je usklađen sa postojećim zakonskim okvirom Crne Gore i sa OIE 7.7 Poglavljem za kontrolu populacije pasa lualica, ali ne ograničava dalji razvoj legislative koja bi dalje unaprijedila i ojačala zakonske mjere na ovom polju.
- Nacionalna strategija za kontrolu populacije pasa treba da se implementira na lokalnom nivou kroz programe prilagođene specifičnosti sredine u kojima se sprovodi, a u sledećoj fazi neophodno je razviti potrebne stručne i tehničke kapacitete i osigurati visok nivo javne podrške predloženoj strategiji kako bi se strategija uspješno implementirala na lokalnom nivou.
- Konačno, specifični pokazatelji kontrole populacije pasa moraju biti ugrađeni u dizajn intervencije, tako da je monitoring i evaluacija dio intervencije kojom se procijenjuje efikasnost lokalnih mjera i program prilagođava lokalnim potrebama.

POJMOVI

Pojedini pojmovi imaju sljedeće značenje:

Program kontrole populacije pasa je program čiji je cilj kontrola i smanjivanje populacije pasa na određeni nivo i grupe pasa koji su identifikovani kao izvor uličnih pasa i vlasničkih pasa bez nadzora.

Sklonište za napuštene životinje kućne ljubimce je prostor sa objektima u kojem se privremno smještaju pronađene životinje na dalju brigu i moguće udomljavanje.

Vlasnik/ držalac životinja je pravno ili fizičko lice koje je odgovorno ili zaduženo za životinje, stalno ili privremeno.

Vlasnički pas je pas u vlasništvu i pod nadzorom osobe koja je za njega odgovorna.

Izgubljena životinja je životinja koju je držalac izgubio mimo svoje volje.

Napuštena životinja je životinja koja nema dom ili se nalazi izvan njega, lišena brige i njege držaoca, koju je on svjesno napustio.

Ulični pas je neidentifikovani pas koji se na javnoj površini nalazi duži period vremena i o kome brinu pojedinci ili grupa građana izgubljen, napušten ili svaki pas koji nije pod stalnom kontrolom vlasnika ili kojeg vlasnik ne sprečava u lutanju:

- (i) pas koji ima vlasnika, ali ipak slobodno luta i nije pod stalnom kontrolom ili ograničenjem;
- (ii) pas koji slobodno luta i nema vlasnika;
- (iii) pas koji slobodno luta o kome vode računa pojedinci ili grupa građana.⁴

Eutanazija je postupak usmrćivanja koji se obavlja sredstvima i metodama određenim u tu svrhu i na propisan način tako da se životinjama prouzrokuje najmanja moguća bol, patnja i strah.

CNR-catch neuter relase (uhvati-steriliši-pusti) je jedna od mogućih mjera kontrole populacije pasa kojom se ulični psi nakon sterilizacije i veterinarske obrade vraćaju u sredinu iz koje su uzeti.

⁴ICAM, Dog Population Management Guidance

ZAKONODAVNI OKVIR

Crna Gora, na svom putu evropskih integracija, prolazi kroz zahtjevnu fazu usklađivanja propisa sa pravnom tekovinom Evropske unije, unapređujući nivo obrazovanja i stručnosti i donošenjem i sprovođenjem zakonskih i podzakonskih akata u ovim oblastima i njihove primjene koristeći se dobrim uporednim praksama zemalja članica Evropske unije.

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja - Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove ima glavnu ulogu u donošenju relevantnih propisa u oblasti bezbjednosti hrane, veterine i fitosanitarnih poslova. U oblasti veterinarske politike fokus djelovanja je stavljen na preventivne mjere i programa obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja sa posebnim aspektom na naročito opasne zarazne bolesti i zoonoze (naročito bjesnila) te koordinacije i kontrolisanja njihovog sprovođenja u što su uključena i ostala nadležni organi i to: Specijalistička Veterinarska laboratorija, Veterinarska komora Crne Gore i registrovane veterinarske ambulante koje obavljaju poslove iz oblasti veterinarske djelatnosti propisane Zakonskim i podzakonskim aktima koji uređuju ovu oblast i to:

Zakonom o veterinarstvu („Sl.list CG“, br. 30/12, 48/15 i 52/16) se uređuju uslovi i način obavljanja veterinarske djelatnosti, zdravstvena zaštita životinja, mjere veterinarskog javnog zdravlja, veterinarska zaštita životne sredine, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje veterinarske djelatnosti čija je organizacija i sprovođenje zaštite zdravlja životinja i sprovođenje mjera veterinarskog javnog zdravlja od interesa za Crnu Goru.

Zakona o zaštiti dobrobiti životinja („Službeni list CG“, br. 14/08 i 47/15) se uređuju prava, obaveze i odgovornosti pravnih i fizičkih lica za zaštitu dobrobiti životinja koje se uzgajaju ili drže za proizvodnju od nepotrebnog bola, patnje ili povreda, zaštite pri usmrćivanju, klanju i prevozu, pri obavljanju zahvata na životinjama i vršenju eksperimenata, kao i druga pitanja od značaja za dobrobit životinja.

Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja („Sl list CG“ br. 48/07, 73/10 i 48/15) se uređuje način identifikacije i registracije životinja i gazdinstava.

Pravilnikom o načinu identifikacije pasa i mačaka („Sl list CG“ br. 62/18) propisuje se način identifikacije pasa i mačaka.

Pravilnikom o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce („Sl list CG“ br. 53/15 i 28/17) propisuje se način vođenja registra kućnih ljubimaca i način izdavanja pasoša za kućne ljubimce.

Pravilnikom o uslovima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca („Sl list CG“ br. 42/16) propisuju se bliži uslovi za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca.

Pravilnikom o mjerama za sprječavanje pojave, utvrđivanje, suzbijanje i iskorenjivanje bjesnila kod životinja („Sl. list CG“, br. 53/11) propisan je program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja koji se donosi na osnovu člana 47 stav 3 Zakona o veterinarstvu i predviđa mjere kontrole bjesnila vakcinacijom pasa i mačaka protiv bjesnila koji se vrši u skladu sa i uputstvom proizvođača vakcine. Psi i mačke stariji od tri mjeseca vakcinišu se jedanput godišnje, inaktivisanom vakcinom protiv bjesnila, uz revakcinaciju, prema uputstvu proizvođača vakcine. Uprava obezbjeđuje vakcinu za potrebe sprovođenja vakcinacije za pse i mačke u registrovanim skloništima za napuštene životinje (kućne ljubimce).

Pravilnikom o mjerama za sprječavanje pojave Echinococcus multilocularis („Sl list CG“ br. 22/16) propisuju se mjere za sprječavanje pojave Echinococcus multilocularis kod pasa.

Pravilnikom o načinu držanja opasnih pasa („Sl list CG“ br.31/17) propisani su uslovi i način držanja opasnih pasa.

Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti namijenjeni obuci pasa („Sl list CG“ br.30/16) propisuju se bliži uslovi koje treba da ispunjavaju objekti za obuku pasa u pogledu opreme i zaštite dobrobiti životinja i način vođenja registra objekata

za obuku pasa.

Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice („SI list CG” br.21/15) propisuju se bliži uslovi koje treba da ispunjavaju odgajivačnice u pogledu objekta, opreme i uslova neophodnih za zaštitu dobrobiti životinja i način vođenja registra odgajivačnica.

Pravilnik o uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje („SI list CG” br. 28/15) propisuju se bliži veterinarsko-sanitarni uslovi koje treba da ispunjavaju objekti za privremeni smještaj napuštenih kućnih ljubimaca pansioni i skloništa, način osposobljavanja lica za brigu o životinjama, način vođenja registra pansiona i skloništa i način vođenja evidencije o pronađenim životinjama i njihovom zbrinjavanju ili usmrćivanju.

Takođe, Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja u članu 27 stav 7 i članu 28 navodi se da uslove i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja propisuje nadležni organ lokalne samouprave kao i da ako nije osnovano sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) na nivou jedne ili više lokalnih samouprava obavezu njihovog osnivanja i organizacije rada finansira jedna ili više jedinica lokalne samouprave u skladu sa njihovim potrebama.

U skladu sa ovim odredbama zakona proistekle su na nivou lokalnih samouprava Odluke o načinu držanja kućnih ljubimaca za sljedeće lokalne samouprave:

Odluka o kućnim ljubimcima („SI list CG” br.2/19) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji opštine Šavnik.

Odluka o osnivanju Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i uslovima za njihovo zbrinjavanje („SI list CG” br. 14/19) kojim su propisani ulovi osnivanja skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa teritorije opštine Mojkovac.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja („SI list CG” br. 19/19) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja i sakupljanja na teritoriji opštine Rožaje.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima („SI list CG” br. 37/18) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Petnjica.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama („SI list CG” br. 38/18) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji opštine Gusinje.

Odluka o držanju kućnih ljubimaca na teritoriji Prijestonice Cetinje („SI list CG” br. 37/10 i 28/17) kojom je propisan način postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima kao i način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji

Prijestonice Cetinje.

Odluka o kućnim ljubimcima („SI list CG” br. 2/17) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji opštine Kolašin.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima („SI list CG” br. 20/15 i 27/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i način kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Herceg Novi.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima („SI list CG” br. 27/10, 27/15 i 34/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Glavnog grada – Podgorice.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama („SI list CG” br. 33/10, 34/14 i 28/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Tivat.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima („SI list CG” 22/11 i 3/16) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji opštine Pljevlja.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima) i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja („SI list CG” 22/14i 18/15) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Žabljak.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja („SI list CG” 29/14i 25/15) kojom se propisuju se uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja i sakupljanja na gradskom području opštine Andrijevica.

Odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i ostalih životinja („SI list CG” 2/15) kojom se pripisuju uslovi za osnivanje skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih pasa i izgubljenih životinja sa teritorije Opštine Plav i zainteresovanim lokalnim samoupravama.

Odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i ostalih životinja („SI list CG” 14/15) kojom se pripisuju uslovi osnivanja skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih pasa i izgubljenih životinja sa teritorije Opštine Rožaje.

Odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa i

ostalnih životinja („Sl. list CG” 28/14) kojom propisuju se odluka o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih pasa i izgubljenih životinja sa teritorije Opštine Berane.

Odluka o kućnim ljubimcima („Sl. list CG” 4/13) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Ulcinj.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca, načinu postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima) i načinu zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja („Sl. list CG” 32/13) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Bijelo Polje.

Odluka o kućnim ljubimcima („Sl. list CG” 2/11 i 25/11) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima), način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Bar.

Odluka o uslovima i načinu držanja kućnih ljubimaca i postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima („Sl. list CG” 17/10) kojom se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, sakupljanje, smještaj, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima, način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja na teritoriji Opštine Nikšić.

Odluka o osnivanju zajedničkog Skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat („Sl. list CG” 4/10) o osnivanju zajedničkog skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa područja Opštine Kotor i Opštine Tivat na području Opštine Kotor na kat. par. 967 K.O. Kavač.

Odluka o osnivanju skloništa za zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa („Sl. list CG” 30/09) o osnivanju skloništa za smještaj i zaštitu napuštenih i izgubljenih pasa sa teritorije opštine Herceg Novi.

U drugoj polovini 2019 godine tačnije 28.09.2019 uspostavljen je sistem identifikacije i registracije pasa, odnosno nadogradnju elektronske baze za identifikaciju i registraciju kućnih ljubimaca (pasa) za šta su finansijska sredstva obezbijeđena od strane Ministarstva poljoprivrede i ruralnog razvoja kroz MIDAS (IPARD LIKE II) projekat.

Takođe, treba napomenuti da su Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja za 2019. godinu planirano da za aktivnosti identifikacije i registracije pasa kao i vakcinacije protiv bjesnila dati značajan doprinos da se u svakom trenutku može utvrditi identifikacija vlasnika pasa, informacije o zdravstvenom statusu pasa i time povećati odgovoran odnos držalaca jer upravo primarnu odgovornost za životinju ima vlasnik.

Identifikaciju i registraciju pasa sprovodiće sve registovane veterinarske ambulante u Crnoj Gori. U skladu sa Programom obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja, ove godine identifikacija i registracija pasa, kao i vakcinaciju protiv bjesnila biće finansirana iz budžeta Crne Gore, odnosno iz sredstava obezbijeđenih u budžetu za program obaveznih mjera zdravstvene zaštite životinja Uprave za bezbjednost hrane, uz participaciju vlasnika u iznosu od 2,00 € po psu.

Zakonom o veterinarstvu, Zakonom o identifikaciji i registraciji životinja i Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja generalno su definisane nadležnosti Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove i ostalih državnih institucija koji se bave ovom problematikom, kao i obaveze pojedinaca – držaoca odnosno vlasnika životinja.

ODGOVORNOSTI I OVLAŠTENJA

U sprovođenju strategije za kontrolu populacije pasa odgovornost i nadležnosti imaju sledeće institucije:

Uprava za bezbednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove

Nadležnosti Uprave ogledaju se u odgovornostima u donošenju i nadzoru nad sprovođenjem zakonodavstva vezanog za zdravlje i dobrobit životinja u čemu je uključena identifikacija i registracija kućnih ljubimaca (pasa), mjere kontrole bjesnila i parazitskih bolesti (npr. *Echinococcus* spp.). Odgovornost drugih državnih institucija zavisi od rizika kojim se upravlja i cilju/prirodi mjera koje se koriste za kontrolu populacije pasa.

Važnu ulogu u kontroli populacije pasa litalica tek treba da uradi UBHVFP koja je odgovorna za implementaciju zakona o veterinarstvu, identifikaciji i registraciji i dobrobiti životinja, u koordinaciji sa drugim nadležnim vladinim agencijama i institucijama. Konkretno aktivnosti u koje bi UBHVFP mogle imati značajan doprinos:

- Obezbediti pravnu osnovu za kontrolu populacije pasa litalica (i besnila) u skladu sa standardima OIE;
- Obezbediti tehničke savjete sa specijalizovanom ekspertizom u pogledu javnog zdravlja, dobrobiti životinja i zdravlja životinja lokalnim vladinim organima za efektivno osmišljavanje, sprovođenje i praćenje plana kontrole populacije pasa u skladu sa standardima OIE;
- Pratiti i podržati lokalne programe za kontrole populacije pasa kako bi se osigurala održivost i efikasnost napora koji se ulažu na lokalnom nivou;
- Pratiti operativnu implementaciju lokalnih programa populacije pasa, u cilju jasne slike o situaciji na nivou države („kontrola do 2025. godine“);
- Obezbediti neophodnu podršku kako bi se ojačali kapaciteti (finansijski, ljudski i tehnički) da bi se osigurala implementacija na lokalnom nivou.
- Uspostavljanje i održavanje ažuriranog sistema u kojem su sve relevantne institucije umrežene i povezane kroz formiranje radnih grupa na lokalnom nivou koje periodično izvještavaju nadležnu instituciju o rezultatima i stanju na terenu.

Savjet za zaštitu životinja

U skladu sa članom 46 i 47 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja odlukom Vlade o osnivanju Savjeta za zaštitu životinja ("Sl. list CG", br. 40/18), osnovan je Savjet za zaštitu životinja čija je uloga da:

- prati razvoj naučnih i stručnih saznanja na području zaštite životinja i predlaže način
- poboljšanja zaštite životinja u Crnoj Gori;
- daje stručno mišljenje po pitanjima etike i zaštite životinja u postupcima upotrebe životinja za eksperimente;
- pruža stručnu i naučnu podršku za unaprjeđenje zaštite dobrobiti životinja;
- inicira donošenje, odnosno izmjenu propisa za zaštitu dobrobiti životinja;
- dostavlja izvještaj o stanju i zaštiti životinja pri vršenju eksperimenata i izvještaj o svom radu Vladi Crne Gore (u daljem tekstu: Vlada), najmanje jednom godišnje;
- ostvaruje saradnju sa nadležnim državnim organima, organima uprave i međunarodnim institucijama u oblasti razmjene naučnih i stručnih informacija;
- donosi poslovnik o svom radu; vrši i druge poslove u skladu sa zakonom i poslovníkom o radu.

Ostale državne institucije

Ministarstvo poljoprivrede i ruralnog razvoja - Zakon o divljači i lovstvu („Sl.list CG“, br. 52/08 I 48/15) kojim se uređuje se gazdovanje sa divljači i lovstvo u Crnoj Gori.

Ministarstvo zdravlja - Zakon o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Sl. list CG", br. 12/18) kojim se propisuje se zaštita stanovništva od zaraznih bolesti u Crnoj Gori, mjere za njihovo sprječavanje, suzbijanje i iskorjenjivanje, sprovođenje epidemiološkog nadzora, nadležni subjekti za njihovo sprovođenje, način obezbjeđivanja sredstava za njihovo sprovođenje, vršenje nadzora nad izvršavanjem ovog zakona, kao i druga pitanja od značaja za zaštitu stanovništva od zaraznih bolesti.

Ministarstvo pravde - Krivični zakonik Crne Gore("Službeni list RCG", br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i "Službeni list CG", br. 40/2008, 25/2010, 32/2011, 64/2011 - drugi zakon, 40/2013, 56/2013, 14/2015 42/2015 58/2015 - drugi zakon, 44/2017 i 49/2018."Sl. list CG", br. 12/18) kojim se propisuje Zaštita čovjeka i drugih osnovnih društvenih vrijednosti i predstavlja osnov i granice za određivanje krivičnih djela, propisivanje krivičnih sankcija i njihovu primjenu, u mjeri u kojoj je to nužno za suzbijanje tih djela.

Ministarstvo održivog razvoja i turizma – u dijelu mijera koje se odnose na ekologiju i kontrolu komunalnog otpada.

Lokalne samouprave

Nadležnosti lokalnih samouprava propisane su Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja u dijelu donošenja i sprovođenja odluka na opštinskom nivou kojim se propisuju uslovi i način držanja kućnih ljubimaca, način postupanja sa napuštenim i izgubljenim životinjama (kućnim ljubimcima) te način zbrinjavanja i kontrole njihovog razmnožavanja i sakupljanja napuštenih i izgubljenih životinja.

Veterinarske organizacije (Veterinarska komora, Specijalistička veterinarska laboratorija, UVMPCG⁵, Udruženje veterinara Crne Gore, veterinarske ambulante i specijalističke veterinarske ambulante)

U skladu sa Zakonom o veterinarstvu, veterinarsku djelatnost obuhvata zaštitu i kontrolu zdravlja i dobrobiti životinja, suzbijanje zoonoza, kontrolu bezbjednosti i zdravstvene ispravnosti proizvoda životinjskog porijekla i hrane za životinje i druge poslove veterinarskog javnog zdravlja, unaprjeđenje reprodukcije životinja sa stanovišta zdravstvene zaštite životinja i veterinarsku zaštitu životne sredine koju mogu obavljati pravna lica pod uslovima i na način propisan ovim zakonom i to: Specijalistička veterinarska laboratorija, veterinarske ambulante, specijalističke veterinarske ambulante i veterinarska služba u skladu sa ovim zakonom.

Registrovane veterinarske ambulante sprovode mjere za osiguranje zdravlja pasa, vakcinaciju protiv bjesnila, zaraznih bolesti, tretiranje protiv ekto i endo parazita, identifikaciju i registraciju pasa i unošenje podataka u Registar. Identifikaciju pasa, njihovu vakcinaciju, upis u Registari izdavanje pasoša obavlja veterinarska ambulanta ili specijalistička veterinarska ambulanta ili veterinarska služba. Pravilnik o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce propisuje način vođenja registra kućnih ljubimaca i obrazac pasoša.

⁵Udruženje veterinara male prakse Crne Gore

Nevladine organizacije i udruženja građana

Nevladine organizacije (NVO) koje se bave zaštitom dobrobiti životinja su važni partneri nadležnih institucija koji daju doprinos u cilju podizanja svijesti javnosti i potrebe za sprovođenje mjera kontrole populacije pasa te takođe mogu dati doprinos u obrazovanju javnosti vezano za odgovorno vlasništvo. Međunarodne nevladine organizacije za zaštitu životinja sarađuju sa nadležnim organima i nevladinim organizacijama koji djeluju na ovu temu u Crnoj Gori.

Problem napuštenih pasa je usko povezan sa ponašanjem ljudi i zato je neophodno da bi se postigao cilj raditi na podizanju svijesti šire zajednice u čemu bi se veliki doprinos i podrška mogla dati od strane civilnog sektora i lica koje se bave zaštitom dobrobiti životinja i njihovog predstavnika prisutnog u nacionalnom Savjetu za zaštitu životinja.

Državni i lokalni mediji

Mediji su neophodni za podršku aktivnosti koje se bave podizanjem svijesti i odgovornom vlasništvu na nacionalnom nivou u svim segmentima koje generalno obuhvata unapređenje uslova zaštite dobrobiti životinja sa svim posrednim i neposrednim učesnicima koji bi dali svoj doprinos u promovisanju odgovornog vlasništva.

Vlasnici pasa

Vlasnik psa je obavezan da:

- obezbijedi identifikaciju i registraciju kućnog ljubimca (član 110 Zakona o veterinarstvu);
- obezbijedi kontrolu razmnožavanja i brige o mladuncima kućnih ljubimaca, a u slučaju nekontrolisanog razmnožavanja kada ne želi ili nije u mogućnosti da brine o mladuncima, dužan je da snosi troškove njihovog zbrinjavanja (stav 2 člana 22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja). Kontrolu razmnožavanja moguće je osigurati putem hemijske kontracepcije ili hirurške sterilizacije psa;
- kućnom ljubimcu obezbijedi udoban smještaj, brigu i njegu u skladu sa vrstom, rasom, polom, starošću, fizičkim i biološkim specifičnostima i potrebama u ponašanju i zdravstvenim stanjem životinje (stav 1 člana 22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja);
- takođe, zabranjeno je napuštati domaću životinju, kućnog ljubimca ili uzgojenu divlju životinju i druge životinje koje se drže pod nadzorom (član 8 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja);
- obezbijedi zaštitu psa od bolesti te sprovođenje preventivnih mjera za suzbijanje bolesti koje su od interesa za Crnu Goru. Vakcinaciju pasa i mačaka protiv bjesnila na zahtjev vlasnika obavljaju veterinarske ambulante. Troškove izvođenja vakcinacije pasa i mačaka snosi držalac životinje, osim u slučaju vakcinacije domaćih životinja po nalogu službenog veterinara. Prevencija Ehinokokoze vrsi se dehelmintizacijom prilikom vakcinacije pasa protiv bjesnila.

TREKUTNO STANJE NA TERITORIJI CRNE GORE

U Crnoj Gori je u 2019. godini sprovedeno demografsko ispitivanje u šest opština koje je pokazalo da 52% ispitanika ima kućnog ljubimca, od čega 53.92% ima psa što, ukazuje da je trend vlasništva pasa u stalnom porastu i da rješenje će zahtijevati sveobuhvatan, koordiniran i progresivan program edukacije vlasnika, upravljanja životnom sredinom, obavezne identifikacije i registracije, kontrolisanog uzgoja i prodaje, razvoja i nadzora nad napuštenim i uličnim psima.

U Crnoj Gori trenutno nema pouzdanih podataka o broju pasa u vlasništvu i uličnih pasa u Crnoj Gori. Takođe, nedostaje podataka o veličini, dinamici i kompoziciji populacije pasa. Javni poziv nevladinim organizacijama pod nazivom „Prikupljanje i ažuriranje podataka (istraživanje) o broju pasa litalica“, koji je MPRR objavio maja 2018. godine, prvi je korak u prikupljanju tih podataka. Ove informacije su ključne za identifikaciju izvora pasa na ulicama i omogućavaju da se postave jasni ciljevi programa kontrole i indikatori za monitoring i evaluaciju. Pored toga, procjene moraju uključivati demografsko istraživanje sa posebnim naglaskom na stavove i ponašanje vlasnika.

Sistem identifikacije i registracije pasa uspostavljen je 28.09.2019 godine i očekuje se da će on donijeti ključne promjene, posebno koje se odnose na odgovorno ponašanje vlasnika i da će uticati na broj napuštenih pasa. Određeni broj vlasničkih pasa već je mikročipovan na zahtjev vlasnika od strane registrovanih veterinarskih ambulanti mikročipovima koji nemaju kôd zemlje.

Do sada u registru odgajivača kućnih ljubimaca koji vodi Uprava registrovane su samo dvije odgajivačnice koje se bave uzgojem sitnih životinja. Prema Kinološkom savezu Crne Gore postoji 81 uzgajivačnica, koje su registrovane u Međunarodnoj kinološkoj federaciji FCI-u. Aktivno je 30 uzgajivačnica. Ukupan broj legala uzgojenih u 2017. godini iznosi 132 sa 583 štence. Ukupan broj legala uzgojenih u 2018. godini je 97 sa 401 štencem⁶.

Na osnovu upitnika o programu kontrole napuštenih pasa na nivou lokalnih samouprava na koji je dogovorilo 25 opština Crne Gore: Gusinje, Kolašin, Šavnik, Andrijevica, Tuzi, Opština u okviru Glavnog grada Golubovci, Plav, Petnjica, Herceg Novi, Berane, Pljevlja, Plužine, Mojkovac, Rožaje, Bijelo Polje, Žabljak, Prijestonica Cetinje, Kotor, Glavni grad Podgorica, Nikšić, Bar, Danilovgrad, Tivat, Budva i Ulcinj, dobijeni su sledeći podaci:

- Lokalne samouprave propisuju gradskim odlukama način držanja kućnih ljubimaca, postupanje sa napuštenim i izgubljenim kućnim ljubimcima i način zbrinjavanja i kontrole njihove reprodukcije.
- Na teritoriji Crne Gore 20 od 25 opština u ima odluke koje se odnose na način držanja pasa. Opštine nemaju usvojene lokalne programe za kontrolu populacije napuštenih pasa i nisu rađene procjene stanja i broja napuštenih pasa osim jednog brojanja u Podgorici u 2011. Kao glavnu prepreku u donošenju lokalnih planova opštine navode nedostatak infrastrukture i finansijskih sredstava, kao i nedostatak znanja i obučenost osoblja.

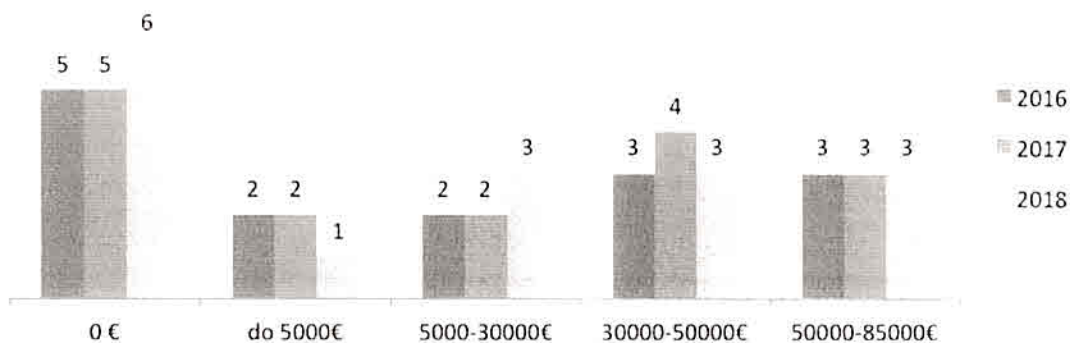
⁶Kinoloski savez Crne Gore - Referenca na izvor podataka

Grafikon 1. Koje su glavne prepreke za donošenje plana/strategije?

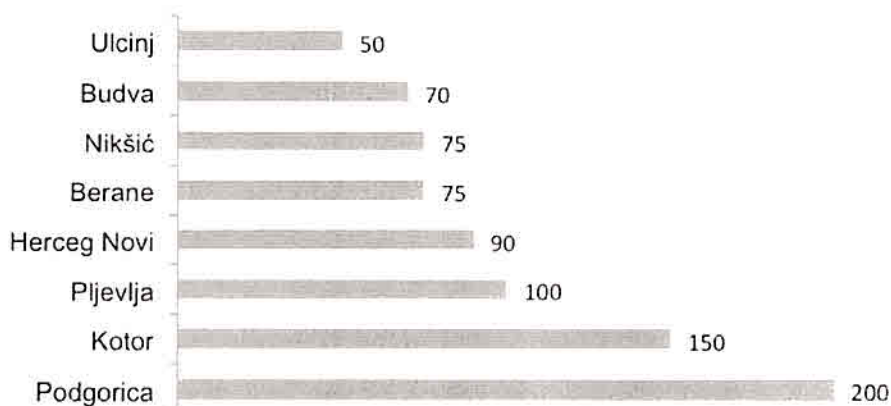
Na temelju sprovedenog ispitivanja evidentno je da na nivou lokalne samouprave nije razvijena infrastruktura za sistemsko rješavanje problema napuštenih pasa. Takođe opštine navode nedostatak finansijskih sredstava kao prepreku za uspostavljanje sistema. Na temelju sprovedenog ispitivanja jedna od prioriternih aktivnosti strategije je razvoj infrastrukture i sistema za kontrolu napuštenih pasa kao i donošenje lokalnih planova za kontrolu populacije pasa.

Deset opština izdvaja sredstva za kontrolu napuštenih pasa. Iz ovog budžeta se finansiraju službe za sakupljanje napuštenih pasa, dok troškovi za rad skloništa, odnosno plaćanja za sakupljanje i zbrinjavanje pasa u skloništim na nivou drugih opština sa kojima postoji ugovor kao i odštete za povrede nanosene od napuštenih pasa.

Grafikon 2. Finansijska sredstva izdvojena iz budžeta opštine za kontrolu napuštenih pasa po godinama.

Na teritoriji Crne Gore posluje 8 registrovanih skloništa kojima upravljaju komunalna preduzeća a u vlasništvu su sledećih 9 opština: Podgorica, Herceg Novi, Budva, Berane, Kotor, Nikšić, Pljevlja i Ulcinj (privremeno rješenje za rad). Sklonište u Kotoru su osnovale i finansiraju dvije opštine Kotor i Tivat. Sedam opština koje nemaju skloništa imaju ugovore sa drugim opštinama za sakupljanje i tretman napuštenih pasa.

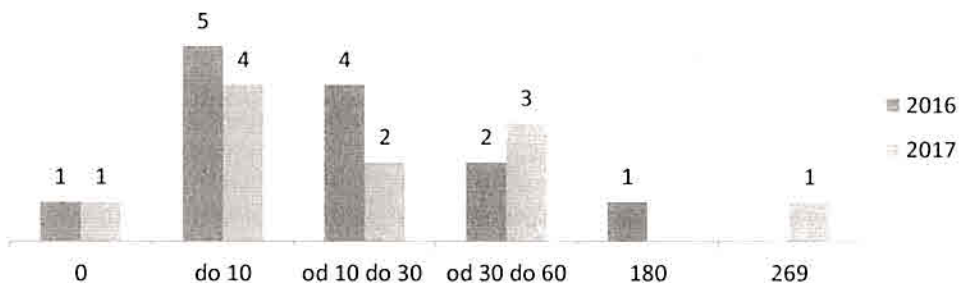

Grafikon 3. Maksimalan kapacitet 8 registrovanih skloništa za napuštene životinje

Pored ovih postoje i neregistrovana skloništa. Kroz upitnik upućen nevladinim organizacijama za zaštitu životinja, na pitanje da li posjeduju skloništa za napuštene životinje 8 od 17 je odgovorilo potvrdno⁷.

UBHVFP kroz javne pozive za podršku projektima civilnog sektora koji se bave zaštitom dobrobiti životinja u 2018 i 2019 godini opredijelila je sredstva za unapređenje uslova da bi takva skloništa ispunila uslove propisane pravilnikom i bila registrovana.

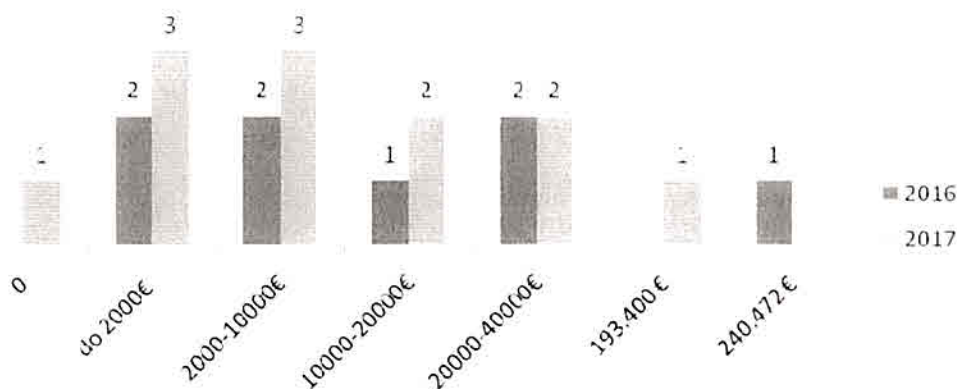
Na osnovu dostupne evidencije skloništa u Crnoj Gori su u 2018. godini prihvatila su 2063 psa, od čega je udomljeno je 419 pasa, a izvršene su 241 eutanazije. Eutanaziju obavljaju veterinari zaposleni u registrovanim ambulancama koje imaju ugovore za zdravstvenu zaštitu pasa sa skloništem. U Crnoj Gori je dostupan samo jedan lijek za ovu namjenu T 61 (enbutramid/ mebezonium / tetracaine) koji se koristi sa premedikacijom da bi se životinja dovela u nesvjesno stanje. Uprkos Pravilniku o klasifikaciji i tretmanu nusproizvoda životinjskog porijekla i metodama prerade nusproizvoda, većina lokalnih opština nema mjesta za odlaganje leševa.⁸

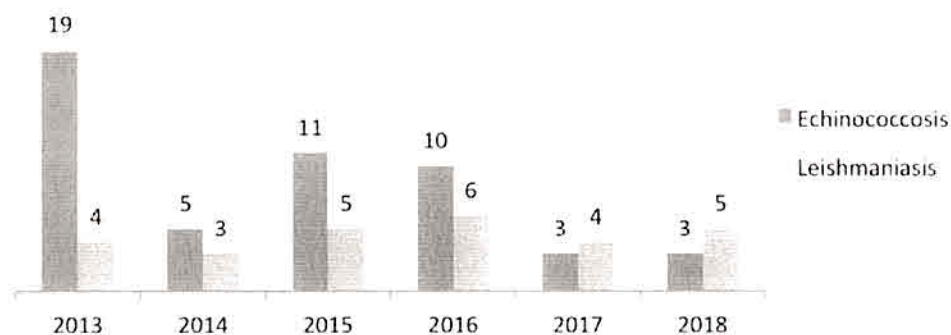
Grafikon 4. Broj prijava za ugrize opštinama od strane građana. Ukupno 13 odgovora

Kako su lokalne samouprave odgovorne za kontrolu populacije pasa na javnim površinama na tako se veoma često dešavaju situacije ujeda napuštenih pasa i napada na ljude te je u periodu od 2015. do 2017. opštine u Crnoj Gori su isplatile na ime odštete za ugrize pasa 457.447, 57€. Prema informacijama dobijenim od Instituta za javno zdravlje u 2018 je odrađeno 262 postekspozicijskih tretmana (PEP).

⁸Rezultati dobijeni ispitivanjem sprovedenim u 25 opština u 2019. godini

Grafikon 5. Iznosi isplaćenih odšteta građanima za ugrize pasa na godišnjem nivou. Ukupno 13 odgovora

Grafikon 6. Podaci iz godišnjeg izvještaja o zaraznim bolestima Instituta za javno zdravlje

CILJEVI NACIONALNE STRATEGIJE U CRNOJ GORI

Bazirano na postojećem stanju i preporukama OIE 7.7 okvirni ciljevi strategije za kontrolu populacije pasa u Crnoj Gori obuhvataju slijedeće:

1. smanjenje i kontrola populacije napuštenih pasa i pasa bez nadzora;
2. poboljšanje zdravlja i dobrobiti populacije vlasničkih pasa i pasa bez nadzora;
3. izgradnja sistema za kontrolu populacije pasa, jačanje tehničkih kapaciteta i poboljšanje uslova u školništima;
4. jačanje instituta odgovornog vlasništva i podizanje svijesti stanovništva;
5. smanjenje rizika od bjesnila i drugih zoonoza;
6. smanjenje broja ujeda i drugih negativnih pojava i situacija (saobraćajne nesreće, buka i slično);
7. sprječavanje šteta za okolinu i druge domaće i divlje životinje.

AKTIVNOSTI I MJERE ZA USPOSTAVLJANJE SISTEMA ZA KONTROLU POPULACIJE PASA

Na osnovu postojećih podataka, trenutne situacije na lokalnom nivou i dostizanja ciljeva ove strategije predlažu se slijedeće mjere sa jasno definisanim rokovima i nosiocima aktivnosti:

1. Procjena postojećeg broja pasa, njihova rasprostranjenost i ekologija;
2. Kontinuirano usaglašavanje nacionalnih propisa sa EU propisima i OIE standardima i jačanje implementacijskog okvira;
3. Edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu;
4. Izrada lokalnih planova za kontrolu populacije pasa i njihovo praćenje;
5. Kontrola razmnožavanja;
6. Sklonište za napuštene životinje;
7. Obuka i trening;
8. Komunikacijska strategija;
9. Kontrola životne sredine.

1. Kontinuirana procjena postojećeg broja pasa, njihova rasprostranjenost i ekologija u ciju kontrole populacije

Procjena postojećeg broja pasa, njihova rasprostranjenost i ekologija je sastavni dio lokalnog plana za kontrolu populacije pasa čiji su nosioci lokalne uprave koje moraju osigurati resurse za kontinuirano praćenje populacije i demografskih trendova.

Da bi se razumjela dinamika populacije pasa u datoj zajednici, može se koristiti nekoliko različitih metoda, metode za dobijanje ukupnog broja populacije (procjena ukupnog broja) i metode za kontinuirano praćenje gustine i broja pasa na ulicama. Ovakve procjene populacije pasa mogu također da otkriju probleme koji se odnose na pse na lokaciji, što će pomoći prilikom određivanja prioriteta ključnih aktivnosti u sistemu kontrole.

U planiranju lokalnih programa je važno sprovesti demografsko ispitivanje kako bi se utvrdio izvor pasa lualica, ponašanje vlasnika pasa i stav građana prema psima na ulicama. Ti rezultati se moraju koristiti u planiranju lokalnih programa u svrhu monitoringa i evaluacije efikasnosti sprovedenih mjera i adaptaciji mjera ukoliko očekivani rezultati nisu postignuti.

Preporučena metodologija se bazira na ICAM metodologiji i dostupna je na web-stranici Uprave za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove.⁹

Nosioci: Sekretarijati za komunalne poslove u lokalnim samoupravama na čijoj se teritoriji sprovodi program, gradonačelnici.

Rok: kontinuirano.

2. Kontinuirano usaglašavanje nacionalnih propisa sa EU propisima i OIE standardima i jačanje implementacijskog okvira

Ključni pravni akti u ovoj oblasti su:

Zakon o zaštiti dobrobiti životinja („Službeni list CG”, br. 14/08 i 47/15).

⁹www.icam-coalition.org

Kako su prepoznate potrebe za bolju implementaciju zakona pristupiće se u narednom periodu procedurama za izradu izmjena i dopuna Zakona o zaštiti dobrobiti u skladu sa propisima Evropske unije u oblasti zaštite dobrobiti životinja i dodatnog preciziranja pojedinih odredbi, posebno u dijelu ograničenja uočenih u toku implementacije zakonskog akta do sada, kao i stvaranje potpunog pravnog osnova za podzakonska akta u ovoj oblasti.

Pravilnik o načinu identifikacije pasa i mačaka („Sl list CG” br. 62/18).

Dosledno sprovoditi zakonska akata koji se tiču identifikacije i registracije pasa jedinstvenim identifikacijskim oznakama (mikročip), te uspostavljanja baze podataka na nacionalnom nivou koja je u nadležnosti UBHVFP. Nakon identifikacije i vakcinacije od strane registrovane veterinarske ambulante vrši se upis pasa u Registar kućnih ljubimaca u skladu sa zakonom o Veterinarstvu i Pravilnikom o identifikaciji pasa i mačaka.

Identifikacija psa i registracija tog psa sa vlasnikom u nacionalnoj bazi podataka predstavlja važno sredstvo za ponovno spajanje izgubljenih životinja sa vlasnicima. Ona takođe može biti osnova za sprovođenje zakona i podsticati osećaj odgovornosti kod vlasnika, jer životinja postaje prepoznatljiva kao vlasnička.

Registracija i identifikacija pasa je ključna mjera i treba da bude integralni dio svake intervencije, naročito kao dio odgovornog vlasništva pasa jer je povezana sa programima za zdravije životinja, kao što je obavezna vakcinacija protiv bjesnila te omogućava praćenja pasa i pronalaženja vlasnika ako se pas izgubi, i sprovođenje kaznene politike ako je pas bez nadzora.

Važno je osigurati kontinuiranu implementaciju ovog pravilnika kako bi svi psi bili identifikirani mikročipom i registrovani u bazu podataka kao bi se stekla kompletna slika o broju vlasničkih pasa i totalnoj populaciji pasa. Takođe, je važno da svi psi u prihvatilištima i skloništima, u uzagajivačnicama budu identifikovani mikročipom i registrovani u centralnom elektronskom registru.

Nosioc: UBHVFP, veterinarske ambulante

Rok: kontinuirano po uspostavljanju centralne baze i registra kućnih ljubimaca.

Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice („Sl list CG” br.21/15)

Reprodukcija u komercijalne svrhe može se vršiti u odgajivačnicama koje ispunjavaju uslove u pogledu objekta, opreme i uslova neophodnih za zaštitu dobrobiti životinja propisano članom 23 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja („Sl. list CG”, br. 14/08 i 47/15) i Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice ("Sl. list CG", br. 21/15).

Sprovesti kontrolu evidencije i registracije odgajivačnica pasa i predložiti izmjene i dopune postojećeg pravilnika kojim će se regulisati dozvoljen broj ženki i broj legala godišnje.

Nosioc: UBHVFP

Rok: 2020

Pravilnik o načinu držanja opasnih pasa („Sl list CG” br.31/17)

Unaprijediti sprovođenje i kaznene mjere u dijelu držanja opasnih pasa čije držanje je za sada regulisano Pravilnikom o načinu držanja opasnih pasa ("Sl. list CG", br. 31/17) i

moгуće dopune koje se odnose na rase pasa prepoznate kao opasne u pravilniku.

Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja, članom 11 propisano je da držalac životinje ne može biti lice mlađe od 16 godina i njemu se ne može prodati ili pokloniti životinja, te ukoliko lice mlađe od 16 godina posjeduje životinju, držocem životinje smatra se roditelj ili staratelj tog lica. Takođe je zabranjeno držanje i postupanje s kućnim ljubimcima te njihovo kretanje na način koji ugrožava zdravlje i sigurnost drugih životinja i ljudi, a posebno djece.

Najefikasnije sredstvo za smanjenje učestalosti ugriza pasa su edukacija s ciljem podizanja svijesti i odgovornosti vlasnika pasa te primjena kaznenih odredbi propisanih Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja. Uspostavljanje sistema identifikacije i registracije pasa značajno je za pronalaženje vlasnika psa. Takođe, jedna od mjera zaštite od napada pasa je i registracija opasnih pasa te razvijanje odgovornog vlasništva. Vlasnik koji drži opasnog psa treba da prođe obuku sa psom, uz provjeru stepena socijalizacije psa. Ako poslije provjere stepena socijalizacije, opasan pas ne postigne zadovoljavajući nivo socijalizacije, ako i dalje predstavlja opasnost za druge ljude i životinje, takav pas se dalje ne drži i usmrćuje se na human način. Poslove obuke pasa mogu obavljati pravna ili fizička lica registrovana i upisana u evidenciju za tu djelatnost kod Kinološkog saveza Crne Gore.

Odlukama lokalnih samouprava o načinu držanja kućnih ljubimaca smanjuje se mogućnost ugriza i ugrožavanja drugih životinja i čovjeka.

Nosioc: Lokalne samouprave putem gradskih odluka, UBHVP u sardanji sa MUPom
Rok: Kontinuirano

3. Edukacija i podizanje svijesti o odgovornom vlasništvu

OIE procjenom urađenom u regionu zapadnog Balkana u periodu od 2015-2018 identifikovano je da je najveći izvor pasa na ulicama neodgovorno vlasništvo i kako bi podstakla rješavanje tog problema kroz OIE Evropsku platformu za dobrobit životinja pokrenuta je kampanja "Be his hero". Cilj ove kampanje je podizanje svijesti djece školskog uzrastana Balkanskom poluostrvu o odgovornom vlasništvu, obavezama koje imaju kao sadašnji i budući vlasnici, držaoci kućnih ljubimaca i o svim elementima odgovornog vlasništva. Cilj ovog projekta je uticajna smanjenje broja napuštenih pasa i vlasničkih pasa bez nadzora.

U 2019. godini je sprovedena planirana kampanja za odgovorno držanje pasa "Drug is snova a bez krova", kroz projekat IPA 2014 za jačanje veterinarskog sektora i biti će prva u nizu kampanja koje će obezbijediti dugoročno efikasno predstavljanje koncepta odgovornog vlasništva. Pored toga koncept prve kampanje će se pratiti i evaluirati kako bi slijedeće kampanje bile što efikasnije.

Dugoročno, edukacija je jedan od najbitnijih elemenata sveobuhvatnog pristupa upravljanju populacijom, jer je ljudsko ponašanje jako uticajan faktor u dinamici populacije pasa. Uopšte, edukacijom treba podsticati veću odgovornost vlasnika pasa. Takođe, postoje specifične ključne poruke edukacije koje bi bilo bitno naglasiti tokom različitih edukativnih aktivnosti, na primjer: prevencija ugriza, odabir i briga o psima, što se očekuje od odgovornog vlasnika, upućivanje na značaj i mogućnost pristupa preventivnim tretmanima, znanje o normalnim i abnormalnim ponašanjima pasa.

Edukacija o ponašanju pasa, navikama i odnosu djece prema njima, treba da sadrži sljedeće:

- (i) informacije o izboru odgovarajuće rase psa i osiguranje zdravlja i dobrobiti psa, što uključuje navikavanje psa na okolinu u kojoj se nalazi te socijalizacija i obuka psa;
- (ii) identifikaciju i registraciju pasa i upis u Registar kućnih ljubimaca koje vodi Uprava;

- (iii) sprječavanje bolesti, naročito bjesnila, ehinokoze i lajšmanioze redovnom vakcinacijom i tretiranjem protiv endo i ekto parazita;
- (iv) edukacija namijena kako bi se smanjila učestalost ugriza, posebne djece;
- (v) sprječavanje negativnih uticaja pasa na zajednicu preko zagađenja (npr. fekalije i buka), uzrokovanjem saobraćajnih nesreća i rizika za druge pse, divlje životinje, domaće životinje i druge vrste kućnih ljubimaca;
- (vi) kontrolu razmnožavanja pasa putem kontrole reprodukcije i ograničavanju kretanja ženki u estrusu.

Edukacijske inicijative bi se trebale razviti u koordinaciji salokalnim obrazovnim ustanovama i trebale bi biti sprovedene od strane obučениh profesionalaca. Bitno je uključiti sve potencijalne izvore za edukaciju o psima kako bi se osiguralo da su poruke dosljedne. Idealno, ovo bi objedinilo sve grupe iz područja za dobrobit životinja; veterinare, škole, institucije, organizacije za sprovođenje i medije. Poruke edukacije mogu biti prenesene na razne načine, uključujući formalne seminare i predavanja u školama, letci i brošure djeljeni cijano publici, podizanje svijesti u javnosti kroz štampu, panoje, radio i TV.

Nosioc: UBHVFP u saradnji sa relevantnim institucijama i lokalnim samoupravama. U planiranje i realizaciju ovih aktivnosti trebalo bi uključiti Ministarstvo prosvjete, NVO, lokane samouprave, veterinarske ambulante, nacionalne i lokalne medije. Rok: kontinuirano.

4. Skloništa za napuštene životinje

Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja definisano je da poslove organizacije i sakupljanja napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) vrše lokalne samouprave odnosno higijeničarske službe koje za to treba da budu opremljene vozilima za prevoz saopremom i osobljem osposobljenim za navedene poslove što je navedeno u Pravilniku o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje („Sl. list CG“, br. 28/15). Hvatanje, prevoz i držanje napuštenih životinja (kućnih ljubimaca) u skloništima treba da se obavlja na način kojima se kod životinje ne izaziva patnja, bol i strah u skladu sa Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja.

Skloništa za napuštene životinje (kućne ljubimce) mogu osnivati privredna društva i preduzetnici, odnosno druga pravna lica na lokacijama na kojima smještaj životinja neće narušavati javni red i mir.

Uprava za bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne vodi registar objekata za privremeni smještaj (pansioni i skloništa) i nadležna je za poslove utvrđivanja ispunjenosti veterinarsko-sanitarnih uslova koji se utvrđuju neposrednim pregledom objekata od strane komisije ovog oragana. Bliži uslove koje moraju ispunjavati pansioni i skloništa, način osposobljavanja lica i način vođenja registra propisan je Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje (Sl. list CGbr. 28/15).

Sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) dužno je da:

- primi prijave o napuštenim i izgubljenim životinjama;
- organizuje samostalno ili u saradnji sa jedinicama lokalne samouprave, sakupljanje i prevoženje izgubljenih i napuštenih životinja do skloništa;
- preuzme napuštenu i izgubljenu životinju i obezbijedi joj smještaj u skladu sa prijemnim kapacitetima, preporukama o radu skloništa;
- obezbijedi veterinarsko-zdravstvenu zaštitu životinja od strane registrovanih veterinarskih ambulanti, obezbijedi zaposleno lice osposobljeno za brigu o životinjama;
- traži držaoce napuštenih i izgubljenih kućnih ljubimaca ili udomljava kućne

ljubimce;

- vodi evidencije o pronađenim životinjama i njihovom zbrinjavanju ili usmrćivanju. Ukoliko držalac kućnog ljubimca nije podnio zahtjev za njegovo vraćanje u roku od 15 dana od dana prijema u sklonište, kućni ljubimac se može udomiti. Lice koje udomi pronađenu životinju dužno je potpisati izjavu o udomljavanju;
- ako se životinja u roku od 30 dana od dana smještanja u sklonište ne udomi ili ne zbrine na drugi način može se eutanazirati kao zadnja opcija, ali se prethodno moraju iscrpiti sve druge mogućnosti. Postupak usmrćivanja pasa sprovodi veterinar u skladu sa zakonom.

Pravilnikom o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje propisano je da se osposobljavanje lica za brigu o životinjama vrši na seminarima prema programu koji sadrži osnove iz oblasti zaštite dobrobiti životinja, pet sloboda (Five freedoms)¹⁰, osnove iz fiziologije životinja, potrebe životinja za hranom i vodom, način postupanja sa životinjama, osnove o načinu i sredstvima za prikupljanje, prevoz i postupanje tokom prevoza kao i uslove u pogledu prevoznih sredstava.

Skloništa za napuštene životinje (kućne ljubimce) treba da bude protočno i ne prelazi preko prethodno određenih kapaciteta kako bi mogao osigurati visok standard za životinje koje se u njemu nalaze. Sklonište takođe nije namijenjeno dugotrajnom boravku pasa i to je opravdano samo u izuzetnim situacijama.

Registrovana skloništa za pse mogu da sprovode slijedeće mjere:

- (i) Hvatanje i prihvat pasa, vraćanje vlasniku ako je pas izgubljen;
- (ii) Hvatanje i prihvat pasa, zbrinjavanje u skloništedok se ne pronađe novi vlasnik;
- (iii) Hvatanje i prihvat pasa, vakcinacija i sterilizacija i vraćanje na istu teritoriju odakle je pas došao i u skladu sa svim pravilima koja se odnose na uhvati-steriliši-pusti CNR;
- (iv) Hvatanje i prihvat, procjena zdravlja i temperamenta, i eutanazija u skladu sa postojećim zakonom. Odluka o eutanaziji je isključivo odluka veterinara zaposlenog u registrovanoj ambulanti i bilo bi poželjno formirati etički odbor od 3 člana na nivou skloništa koji će biti konsultovan i uključen u odluke o eutanaziji.
- (v) Ukoliko držalac kućnog ljubimca nije podnio zahtjev za njegovo vraćanje u roku od 15 dana od dana prijema u sklonište, kućni ljubimac se može udomiti. Eutanazija pasa u skloništima za životinje je moguće samo nakon 30 dana od dana dovođenja psa u sklonište za napuštene životinje (kućne ljubimce) tek onda kada su iscrpljene sve druge mogućnosti.

Dužnost je lokalne uprave da obezbijedi neškodljivo uklanjanje leševa u skladu sa Pravilnikom o klasifikaciji i postupanju sa nus proizvodima životinjskog porijekla i metodama prerade nus proizvoda („Sl. list Crne Gore“, br. 42/15) koji jos nije u potpunosti implementiran.

UBHVFP će donjeti uputstva i priručnik za dozvoljene metode hvatanja pasa i

¹⁰ „Pet sloboda“:

1. Sloboda od gladi i žeđi kroz obezbeđivanje dovoljnih količina kvalitetne hrane i sveže vode;
2. Sloboda od neudobnosti kroz obezbeđivanje odgovarajućeg zaklona i mesta za odmor;
3. Sloboda od bola, povreda i bolesti kroz obezbeđivanje brze i adekvatne veterinarske nege i preventivne zdravstvene zaštite;
4. Sloboda od straha i stresa kroz obezbeđivanje uslova i postupaka koji ne dovode do mentalne patnje životinje;
5. Sloboda ispoljavanja osnovnih oblika ponašanja karakterističnih za vrstu kroz obezbeđivanje dovoljno prostora, adekvatnih objekata za držanje životinja i odgovarajućeg društva životinja iste vrste.

Koncept pet sloboda je ugrađen u osnove svih međunarodnih i nacionalnih propisa koji se odnose na dobrobit životinja.

uspostavljanje službe za kontrolu napuštenih pasa i uputstva o radu u sklonistima za životinje u skladu sa postojećim zakonskim i podzakonskim aktima.

Nosioci: Lokalne samouprave

Rok: 2021 godina

Primjena: kontinuirano

5. Kontrola razmnožavanja

Kontrola reprodukcije uz odgovorno vlasništvo je instrumentalni faktor u kontroli i upravljanju populacijama pasa. Ovo se može postići hirurškom ili hemijskom kontracepcijom i fizičkom izolacijom ženki u estrusu. Kritično, strategije sterilizacije treba da se povežu sa početnim procjenama populacije kako bi se identifikovale grupe pasa koje imaju visok reproduktivni kapacitet.

Populacije životinja ograničene su opstankom, reprodukcijom i kretanjem. Smanjenje reprodukcije je humani način ograničavanja rasta populacije. Ako se kontrole reprodukcije koriste na ciljani način kako bi se spriječila neželjena legla, to dovodi do ravnoteže „ponude i potražnje“ gdje broj i vrsta proizvedenih pasa odgovara broju i tipu koji zajednica traži. Tamo gdje postoje populacije pasa koje su bez nadzora ili bez vlasnika kontrola reprodukcije se koristi za stabilizaciju ili smanjivanje njihovog broja na prihvatljiv nivo.

Na osnovu Člana.22 Zakona o zaštiti dobrobiti životinja i prema standardima Svjetske organizacije za zdravlje životinja (OIE), kontrola razmnožavanja je obaveza vlasnika i predstavlja odgovornost vlasnika psa koji je dužan osigurati kontrolu razmnožavanja životinja pod njegovim nadzorom. Kontrola razmnožavanja je sastavni dio odgovornog vlasništva. Metode kontrole razmnožavanja uključuju sljedeće:

- (i) hirušku sterilizaciju;
- (ii) hemisku kontracepciju;
- (iii) odvajanje ženki za vrijeme estrusa od nesterilisanih mužjaka.

Hirušku sterilizaciju može obavljati samo licencirani veterinar i ona uključuje odgovarajuću metodu uz primjenu anestezije i ublažavanje bola. Svi lijekovi i drugi proizvodi koji se koriste u kontroli razmnožavanja treba da budu sigurni, kvalitetni i efikasni za traženu svrhu, te da se koriste u skladu s propisima proizvođača i budu odobreni od strane Agencija za lijekove i medicinska sredstva Crne Gore.

Subvencioniranje programa sterilizacije od strane državnih ili drugih organa i organizacija u kombinaciji s drugim mjerama kontrole populacije pasa može znatno pomoći u smanjenju broja pasa lualica i početnoj fazi implementacije, ali je vrlo bitno planirati održivost takvog sistema nakon što subvencioniranje završi.

Uhvati-sterliši-pusti (CNR) se može koristiti kao prelazna mjera kojom se kontroliše populacija na određenom lokalitetu gdje su građani informisani o ciljevima i očekivanim rezultatima CNR intervencije. Potrebno je uspostaviti sistem nadzora nad psima koji su obuhvaćeni programom CNR, koji će biti identifikovani i vidno obilježeni. Vraćeni psi moraju biti pod nadzorom staratelja koji će prihvatiti odgovornost da vodi brigu o njima. CNR se može koristiti kao prelazna mjera dok se ne izgradi sveobuhvatni sistem i stabilise populacija pasa.

CNR je pogrešno shvaćen kao jedinstvena metoda za kontrolu populacije pasa. Međutim, CNR je jedan način za kontrole reprodukcije i kao i kod svake druge mjere za kontrolu populacije, mora se koristiti u kombinaciji sa ostalim mjerama.

CNR nije sprovodiv na svim lokacijama; zahtjeva tolerantnu zajednicu koja prihvata lutajuće pse i koja je spremna brinuti o uličnim psima. Također je bitno da postoji odobrenje od strane ovlaštenih institucija za CNR i da je CNR integrisan u sistem kontrole. CNR nije odgovarajuća metoda za sve pse; ona bi se trebala primjenjivati na individualnoj osnovi i obuhvatiti pse za koje je ta metoda najadekvatnija. Na primer, udomljavanje može biti prikladniji za neke pse, kao što su dobro socijalizovani štenci, dok psi koji izazivaju sukob kroz agresivno ponašanje ne mogu biti pogodni za povratak na teritorij gdje su uhvaćeni.

CNR metodom može se smanjiti broj rođenih štenaca, ali tamo gde je smrtnost štenaca velika populacija pasa se ne održava reprodukcijom, već napuštanjem i kretanjem pasa i zbog toga je važno da se CNR kombinuje sa ostalim mjerama kako bi se uticalo na veličinu odrasle populacije pasa. Procenat ženki koje treba sterilisati godišnje zavisi od potencijalne stope rasta populacije (broj pasa koji će se reprodukovati nakon jedne godine, u poređenju sa prvobitnim brojem pasa).

Psi moraju biti vraćeni tamo gdje su uhvaćeni nakon postoperativnog perioda u što kraćem mogućem roku i ne dulje od 7 dana. Na taj način se održava populacija pasa na njihovim izvornim teritorijama pristupom istim resursima kao i prije hvatanja, i izbjegava se rizik od agresije između pasa koji proizlazi iz puštanja na druge teritorije.

Sterilizacija i kastracija pasa koji idu na udomljavanje nije isto kao i sprovođenje CNR metode i vraćanje na teritorij koja se sprovodi na taj način da se u što kraćem roku sterilizira i kastrira što veći broj pasa.

Potrebno je kontinuirano sprovoditi kampanje koje promovišu sterilizaciju vlasničkih pasa jer su vlasnički psi prepoznati kao jedan od glavnih izvora pasa na ulicama i povećanja populacije.

Nosioci: veterinarske organizacije, veterinarske ambulante i NVO sektor.

Rok: kontinuiran

6. Lokalni program za sprovođenje kontrole populacije pasa i njihovo praćenje

Potrebno je formirati radnu grupu na lokalnom nivou koju će činiti predstavnici zainteresiranih skupina (lokalne samouprave, NVO, veterinari) za donošenje lokalnih programa za sprovođenje kontrole populacije pasa koji sadrže slijedeće elemente:

- Procjena situacije preporučenom metodologijom
- Procjena kapaciteta i održivosti sprovođenja programa
- Planiranje sredstava za implementaciju programa
- Razvoj tehničkih kapaciteta i infrastrukture za hvatanje, transport, držanje, veterinarski tretman, udomljavanje pasa lualica
- Skloništa za pse treba da osiguraju veterinarsku zaštitu u skladu sa Zakonom o zaštiti dobrobiti životinja.
- Praćenje i evaluacija programa
- Kontrola komunalnog otpada

Donošenje programa operativnih mjera na lokalnom nivou u skladu sa rezultatima procjene i specifičnosti sredine koji imaju za cilj:

- (i) poboljšanje zdravlja i dobrobiti populacije vlasničkih pasa, napuštenih i uličnih pasa;

- (ii) smanjenje i kontrola populacije napuštenih i uličnih pasa;
- (iii) promovisanje odgovornog vlasništva i podizanje svijesti stanovništva;
- (iv) smanjenje rizika od bjesnila, ehinokokoze, lajšmanioze i drugih zoonoza;
- (v) smanjenje broja ujeda i drugih negativnih pojava i situacija (saobraćajne nesreće, buka i slično);
- (vi) sprječavanje šteta za okolinu i druge domaće i divlje životinje.

U skladu s potrebama, UBHVFP će donijeti smjernice za praćenje programa, čime će se omogućiti upoređivanje važnih faktora u odnosu na osnove mjerene za vrijeme početne procjene. Lokalni programi moraju biti usklađeni sa zakonskim okvirom i nacionalnom strategijom. Kontinuirano sprovođenje monitoringa i evaluacije je od velikog značaja kako bi se procjenila uspješnost programa i planirale aktivnosti o rezultatima je potrebno godišnje izvještavati UBHVFP i Savjet za zaštitu životinja.

Tri glavna razloga za praćenje i ocjenjivanje programa su:

- (i) poboljšanje sprovođenja, prepoznavanje problema i uspješnih mjera djelovanja;
- (ii) procjena stanja kako bi se pokazalo u kojoj mjeri program ostvaruje svoje ciljeve;
- (iii) poređenje uspješnosti strategija koje se koriste na različitim lokacijama i u različitim situacijama (pod pretpostavkom da su metode standardizovane).
- (iv) Redovno usklađivanje programa

Praćenje i evaluacija je stalan proces kojim se teži provjera napretka programa i programskih mjera u odnosu na ciljeve definisane strategijom i lokalnim programom i omogućava redovno usklađivanje.

Opšti indikatori koje treba pratiti su:

- veličina populacije pasa, rasprostranjenost i gustina;
- zdravlje i dobrobit pasa u ciljnoj populaciji (npr. rezultat tjelesnog stanja, stanje kože, povreda ili šepavost) i pse koji su obuhvaćeni program npr. CNR (ako intervencije uključuju direktno postupanje sa psima, treba pratiti dobrobit pasa kao rezultat tog postupanja);
- učestalost zoonoza kod životinja i ljudi;
- stav i ponašanje zajednice prema psima, vlasnički trendovi i odgovornost vlasnika;

Postoje mnogi izvori informacija koji se mogu koristiti u svrhu praćenja uključujući:

- povratne informacije iz opština - lokalnih samouprave (npr. putem korišćenja upitnika ili anketa);
- podatke i mišljenja dobijena od relevantnih stručnjaka (npr. veterinara, ljekara);
- mjerenja i procjene broja i kondicije pasa (direktna posmatranja i procjene broja i gustine).

Nosioc: lokalne samouprave u saradnji sa nadležnima institucijama partnerima (UBHVFP, Savjet za zaštitu životinja, lokalni veterinari, NVO)

Rok: dvije godine od usvajanja strategije uz godišnje izvještavanje o rezultatima

7. Kontinuirana obuka i trening

Tehnički i stručni kapaciteti na lokalnom nivou koji su potrebni za implementaciju nacionalnog akcionog plana za kontrolu populacije pasa biće u početku ograničeni. U izradi lokalnih programa potrebno je identifikovati tehničke i stručne potrebe i razviti plan za trening

i jačanje stručnih i tehničkih kapaciteta. Da bi se postigla uspješna i efikasna kontrola pasa na lokalnom nivou, neophodno je da se razradi sistem za kontrolu populacije, uključujući sve tehničke i stručne kapacitete i znanje na svim nivoima uz mogućnost dodatne obuke za one koji već rade na kontroli populacije pasa.

Područja koja moraju biti uključena u program tehničke obuke svih aktera uključenih u dizaj i sprovedbu programa za kontrolu populacije pasa koji moraju zadovoljiti standarde propisane zakonom i priznatim svjetskim standardima dobre prakse. To uključuje slijedeća područja:

- dodatne obuke za veterinarsko osoblje zaposleno u skloništima;
- uslovi za hvatanje i prevozpasa;
- smještaj pasa i upravljanje skloništima;
- procedure udomljavanja;
- eutanazija—kada kako bi se trebala izvesti eutanazija;
- vođenje evidencije i redovna analiza podataka – iako ne utiče direktno na brigu o životinja ažurno vođenje evidencije koje pokriva učestalost povreda ili oboljenja može pomoći pri identifikaciji dijela programa koji možda narušava zdravlje. Na primjer, neobično velik broj slučajeva post-operativnih komplikacija u određeno vrijeme može ukazivati na potrebu za dodatnom obukom određenog osoblja ili promjene u post-operativnoj njezi.

Ciljne grupe za obuku su zaposleni u veterinarskom sektoru (uključujući zaposlene u UBHVFP čiji su poslovi i radne kvalifikacije u neposrednoj vezi sa ovom tematikom. Na lokalnom nivou obuka treba da bude usmerena na rukovodioce komunalnih organizacija i one u lokalnim upravama koji su odgovorni za razvoj program kontrole populacije pasa, svih zaposlenih u skloništima, kao i NVOs koje imaju registrovana skloništa.

U izvedbu ovih aktivnosti trebalo bi uključiti Veterinarsku komoru Crne Gore i Udruženje veterinarara male prakse kao i moguće druge obrazovne institucije koje se sprovode programe strukovne edukacije kroz javni poziv.

Nosioci: VKCG, UVMPCG, Savjet za zaštitu životinja
Rok: godina dana od donošenja strategije

8. Komunikacije i promocija nacionalne strategije

Od presudnog je značaja je da u procesu konsultacija učestvuju svi oni koji se neposredan ili neposredan način suočavaju sa problemom napuštenih pasa. Potrebno je u najvećoj mogućoj mjeri koristiti participativan pristup i to tako što će ljudi biti konsultovani u procesu i njihovi prijedlozi će biti korišteni prilikom osmišljavanja budućih intervencija. Na ovaj način program će biti mnogo bolje prihvaćen u lokalnoj zajednici i njegove šanse za uspjeh će biti veće.

Potrebno je naglasiti da je problem uličnih pasa društveno ekonomski problem i stoga je neophodno uključiti i dobiti podršku od šire zajednice. Neophodno je da svaki program bude podržan i uključuje interese lokalne zajednice koja će podržati propisane metode i ciljeve.

Potrebno je izraditi komunikacijsku strategiju koja će popratiti promociju i implementaciju ovog strateškog dokumenta i razviti program aktivnosti koji će uključiti nacionalne i lokalne medije kako bi se stvorili pozitivni preduslovi za implementaciju strategijena lokalnom nivou. Kao operativni dio komunikacijske strategije će se uraditi kampanja za promociju odgovornog držanja pasa 2019 i na osnovu njegovog monitoringa definisati struktura budućih kampanja u narednim godinama trajanja strategije.

U početnoj fazi implementacije strategije predlaže se organizacija tribina i radionica na lokalnom nivou kako bi se stvorio pozitivan kontekst za implementaciju strategije i

osigurala podrška lokalne zajednice i svih relevantnih predstavnika na lokalnom nivou.

Nosioc: UBHVFP

Rok: Komunikacijska strategija završena do druge polovine 2019.godine.

9. Kontrola životne sredine

Kontrolu životne sredine treba preduzeti kroz korake kako bi se napuštenim životinjama onemogućili izvori hrane (npr. odlagališta smeća i pristupi klanicama) te postavljanje kontejnera za smeće na način da budu nedostupni životinjama koje lutaju.

Psi su motivisani da lutaju po javnim mjestima gdje imaju pristup resursima kao što je hrana. Kako bi se ograničilo lutanje, naročito u određenim područjima gdje se psi ne tolerišu (npr. škole i javni parkovi), pristup ovim resursima mora biti ograničen. Ovo bi se trebalo uraditi pažljivo i u saradnji sa mjerama koje smanjuju lutajuću populaciju, kako bi se spriječilo izgladnjivanje pasa kada se uklone izvori hrane ili kada se prebacuju na drugu lokaciju da pronađu izvor hrane.

Ovo se može postići na više načina: redovno uklanjanje smeća iz domova i javnih kanti, ograđivanje lokacija za prikupljanje i odlaganje smeća, kontrola nad uklanjanjem leševa i iznutrica, korištenje kanti kojeprečavaju hranjenje životinja, kao one sa teškim poklopcima, ili stavljanje kanti van dohvata životinja, edukacija ili sprovođenje mjera kako bi se spriječilo bacanje smeća (i prema tome slučajno hranjenje pasa) i da se zaustavi namjerno hranjenje pasa u određenim lokacijama.

Tamo gdje se sprovodi CNR program kao prelazna mjera dozvoljeno je hranjenje i pojenje životinja što će se regulisati gradskim odlukama i lokalnim programom za kontrolu populacije pasa.

Nosioc: lokalne samouprave, komunalna preduzeća

Rok: 2021

NEOPHODNI RESURSI ZA IMPLEMENTACIJU STRATEGIJE

Nakon usvajanja strategije potrebno je izraditi plan implementacije za ključne aktivnosti za sprovođenje operativnih ciljeva, opis aktivnosti, način izvještavanja i evaluacije i finacijski plan s procjenom troškova.

Za rješavanje problema pasa litalica nadležni organi treba da raspolažu resursima kao sto su:

- ljudski resursi za donosenje propisa i inspekcijski nadzor nad sprovođenjem istih, monitoring i evaluaciju;
- uspostavljanje međuinstitucionalne saradnje u cilju donošenja, sprovođenja i održivosti strategije;
- ljudski resursi stručno osposobljeni na nivou lokalne samouprave za razvoj i sprovođenje programa za kontrolu pasa litalica i kontrolu sprovođenja programa za kontrolu populacije pasa;
- finansijski resursi za razvoj službi i infrastrukture u pogledu objekta, opreme ostalog na lokalnom nivou za sakupljanje napuštenih i izgubljenih pasa, kontrolu populacije i postupak sa psima u skladu sa gradskom odlukom i ostalim relevantnim propisima;
- kontinuirano stručno osposobljavanje i usavršavanje zaposlenih u službi i objektima za smještaj i držanje pasa;
- kooperativne aktivnosti odnosno uspostavljanje saradnje sa drugim zainteresovanim grupama koja se bave zaštitom dobrobiti životinja na nacionalnom i međunarodnom nivou u svrhu podizanja svijesti građana i promovisanja odgovornog vlasništva.

Relevantni izvori:

1. Zakon o zaštiti dobrobiti životinja ("Sl. list CG", br. 14/08 i 47/15);
2. Zakon o veterinarstvu („Sl.list CG“, br. 30/12 48/15 i 57/15);
3. Pravilnikom o mjerama za sprječavanje pojave echinococcus multilocularis kod pasa ("Sl. list CG", broj 22/16);
4. Pravilnik o načinu identifikacije pasa i mačaka („Sl. list CG“, br. 60/18).
5. Pravilnik o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce („Sl. list CG", br. 53/15);
6. Pravilnik o izmjenama pravilnika o načinu vođenja registra i izdavanju pasoša za kućne ljubimce („Sl. list CG“, br. 52/17);
7. Pravilnik o uslovima za nekomercijalno kretanje kućnih ljubimaca („Sl.list CG“, br. 42/16),
8. Pravilnikom o načinu držanja opasnih pasa ("Sl. list CG", br. 31/17);
9. Pravilnikom o klasifikaciji i postupanju sa nus proizvodima životinjskog porijekla i metodama prerade nus proizvoda („Sl. list Crne Gore“, broj 42/15);
10. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju pansioni i skloništa za napuštene životinje („Sl. list Crne Gore“, broj 28/15);
11. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju odgajivačnice ("Sl. list CG", br. 21/15)
12. Pravilnik o mjerama za sprječavanje pojave, utvrđivanje, suzbijanje i iskorjenjivanje bjesnila kod životinja („Sl. list CG", br.53/2011)
13. Pravilnik o bližim uslovima koje treba da ispunjavaju objekti namijenjeni obuci pasa („Sl. list CG", br. 30/2016)
14. Zakon o komunalnim djelatnostima („Sl. list CG", br. 55/16 i 74/16)
15. OIE-Terrestrial Animal Health Code 2009, Chapter 7.7. Guidelines on straydog population control.
16. Rezultati ispitivanja sprovedeni u kontekstu OIE Platforme za dobrobit životinja u Evropi, <http://rpawe.oie.int/index.php?id=4>
17. ICAM, Dog Population Management Guidelines.
18. ICAM, Are we making a difference.

Skraćenice:

CNR	uhvati - steriliši-pusti
I&R	identifikacija i registracija;
MPPR	Ministarstvo poljoprivrede I ruralnog razvoja
MUP	Ministarsvo unutrašnjih poslova
OIE	Svjetska organizacija za zaštitu životinja
PEP	postekspozicijska profilaksa
UBHVFP	Uprava za Bezbjednost hrane, veterinu i fitosanitarne poslove
UVCG	Udruženej veterinara Crne Gore
UVMPCG	Udruženje veterinara male prakse
VA	Veterinarska ambulanta
VKCG	Veterinarska komora Crne Gore

